

Василь Вітенко, директор Тернопільської ОУНБ

Тернопільській обласній універсальній науковій бібліотеці — 75 років

Прийнято розпорядження облдержадміністрації, яким передбачено проведення урочистої академії та низки заходів. Українське державне підприємство поштового зв'язку «Укрпошта» випустило у вересні 2014 року маркований художній конверт «Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека. 75 років» тиражем 400 тисяч примірників.

У листопаді 1939 року обласна газета «Вільне життя» опублікувала інформаційні повідомлення про відкриття для загального безплатного користування обласної бібліотеки для дорослих із загальним фондом 35 000 примірників. Основою книгозбірні стали націоналізовані радянською владою місцеві бібліотеки українських, польського, єврейського громадських товариств, зокрема «Просвіти», «Towarzystwa shkoły ludowej», «Єврейського товариства ім. Й. Перля», а також приватних книжкових колекцій окремих осіб.

Обласна книгозбірня розпочала свою роботу, маючи у штаті 23 працівники. До послуг читачів були абонемент та читальний зал, функціонував також методичний кабінет, відділи обробки та комплектування книг, бібліографічний.

Цікавим є той факт, що книжковий фонд за мовною ознакою розподілявся таким чином: 10% книг — українською, 4% — єврейською, 84% — польською і 2% — іншими мовами. Таке співвідношення було характерним для тогочасної політичної ситуації в краю. Воно стрімко змінювалося за рахунок інтенсивних надходжень уже перевірених часом і політичною цензурою видань

з інших книгозбірень Радянського Союзу, зокрема Москви та Ленінграда. Лише з Одеської обласної бібліотеки надійшло 20 000 примірників документів. На початку 1941 року книгозбірня у своєму фонді вже налічувала близько 100 000 томів, обслуговувала 6000 користувачів, щоденне відвідування становило 250—300 чоловік.

Першим директором бібліотеки стала Світлана Садовська. У різні роки колектив книгозбірні очолювали: Анатолій Ольшанський, Павло Карабаш, Марія Миргородська, Іван Гаркавий, Іван Коваль, Михайло Бей, Надія Черпитяк.

Три чверті століття, утворення та становлення України як незалежної держави, інтенсивний розвиток інформаційних технологій та комунікацій істотно вплинули на діяльність головної книгозбірні Тернопілля та сформували її як науково-просвітницьку організацію, що слугує інтересам місцевої громади. Бібліотека прагне бути корисною молодому демократичному суспільству та робить усе можливе для збагачення власного фонду новою прогресивною літературою, популяризації своїх книжкових багатств, іде в ногу з технічним прогресом, застосовуючи передові інформаційні технології в наданні якісних бібліотечних послуг.

Більш як півмільйонний фонд бібліотеки носить універсальний характер та, разом із тим, є унікальним за наявністю краєзнавчого сегменту, літератури з питань національно-визвольних змагань, історії, ремесел, народних традицій та обрядів й окремих книжкових колекцій. Тут представлено також широкий спектр довідково-інформаційної, правової, економічної, природничо-наукової та художньої літератури. Це — багатотомні енциклопедії, словники, довідники, монографії, автореферати та дисертації, твори вітчизняних і зарубіжних класиків, сучасних письменників, документи на електронних носіях.

За мовною ознакою 30,6% — документи українською, 66,9% — російською, 2,1 — польською мовами. Завдяки підтримці Посольства США в Україні та активній діяльності спільно створеного інформаційного ресурсного центру «Вікно в Америку» за останнє десятиріччя значно зросла частина фонду англійською мовою та становить 6500 примірників або 1,2% від загальної кількості фонду.

ТОУНБ є потужним багатофункціональним науково-інформаційним та методичним центром області. Глобальні зміни у сфері інформаційно-комунікаційних технологій дозволили реалізувати новітні проекти: організація онлайн-електронних каталогів та картотек, електронної доставки документів, віртуальної довідкової служби; участь у корпоративних проектах із формування електронних баз даних; створення корпоративного проекту електронної бібліотеки краєзнавчих видань Тернопільської області; підтримка роботи Регіонального інформаційного порталу «Тернопільщина»; ресурсного центру «Вікно в Америку», центру європейської інформації, регіонального навчального центру за програмою «Бібліоміст»; запровадження процесу штрихового кодування фонду.

Локальна комп'ютерна мережа об'єднує більше шістдесят сучасних комп'ютерів, двадцять із яких надається для безкоштовного доступу користувачів до мережі інтернет у трьох читальних залах. До послуг відвідувачів — дві інтерактивні дошки, айпеди, електронні читанки, Wi-fi, Skype, доступ до електронних баз даних, понад 400 назв журналів і 190 назв газет, аудіо— та електронні книги.

Новітнім каналом доступу до різноманітних бібліотечних послуг та електронних ресурсів став веб-сайт бібліотеки, що дозволило перейти на якісно новий рівень обслуговування користувачів. Читач із домашнього комп'ютера може зайти на сторінку ТОУНБ у мережі інтернет й отримати необхідну інформацію про наявну літературу, попередньо роздрукувати список для замовлення, ознайомитися з анонсом запланованих заходів, новинами культурного життя головної книгозбірні та краю, переглянути віртуальні виставки літератури, а також зазирнути до архіву, що ведеться з 2002 року. Популярними серед користувачів є розділи: «Фотоальбом», «Електронна бібліотека краєзнавчих видань Тернопільської області», «Бібліотекарю», «Ресурси інтернету».

Запроваджено інноваційні форми обслуговування користувачів у відділах міського абонементу, літератури іноземними мовами, читального залу, зокрема: платний абонемент, обслуговування осіб з обмеженими можливостями, доступ

громадян до офіційної інформації, дистанційні курси з вивчення англійської мови, інтерактивні ігри.

У структурі бібліотеки — 14 відділів. З них 7 — обслуговуючих (абонемент і галузеві читальні зали) та 7 — спеціалізованих.

Щорічно послугами бібліотеки користуються понад 20 000 відвідувачів, яким видається більше 400 000 примірників документів.

Користувачі ТОУНБ мають у своєму розпорядженні потужний довідково-бібліографічний апарат, який складається з 39 карткових каталогів і картотек загальним обсягом 1 500 000 карток та 11 баз даних (електронні каталоги та картотеки) загальним обсягом 412 000 записів. Найбільш повними й запитуваними користувачами є БД «Електронний каталог книг», яка ведеться з 1993 року й налічує 145 560 записів, та «Електронна картотека статей», що функціонує з 2004 року та містить 195 000 записів. У 2006 році спеціалісти бібліотеки розпочали роботу над створенням «Електронного краєзнавчого каталогу», який уже має 31 500 записів.

За останні десятиліття відбувся процес становлення установи як одного із кращих в Україні регіональних центрів краєзнавчої бібліографії. Наукові бібліографічні доробки ТОУНБ стали більш фундаментальними, системними та ґрунтовними, вирізняються своєю актуальністю, глибиною відображених джерел інформації, чудовим поліграфічним і художнім оформленням.

Підтвердженням цього є Почесна відзнака Української бібліотечної асоціації «Бібліографічний посібник року» (2008 р.) за підготовку та видання бібліографічного покажчика «Іван Огієнко: «Я все зробив, що міг зробити...» та Грамота УБА (2013 р.) за високий рівень та багаторічну діяльність зі створення серій бібліографічних покажчиків.

Справжніми мистецькими енциклопедіями стали й бібліографічні покажчики «Театральна Тернопільщина» (2002 р.) і «Музична Тернопільщина» (2008 р.), які вийшли в бібліографічній серії «Тернопільщина мистецька» та вперше об'єднали великий масив інформації з історії театру й розвитку музичного мистецтва краю.

Патріотичною за своїм ідейним спрямуванням та реабілітаційною з точки зору правдивої української історії є започаткована бібліотекою у 2007 році краєзнавча бібліографічна серія «Родом з України», до якої увійшло вісім солідних бібліографічних покажчиків, підготовлених з нагоди ювілейних дат знаних та шанованих у краю та далеко за його межами особистостей як: Роман Шухевич, Іван Огієнко, Ігор Герета, Шмуель Йосеф Агнон, Юліуш Словацький, Іван Пулюй, Лесь Курбас, Богдан Лепкий.

З 1967 року своєрідним літописом Тернопілля став ретроспективний бібліографічний покажчик «Література про Тернопільську область», започаткований як щорічник. Нещодавно бібліотека перейшла на інший формат випуску цього видання, групуючи бібліографічну інформацію за п'ятирічний період. У 2011 та 2013 роках вийшли два покажчики за 2000—2009 роки. Вони вирізняються великим обсягом (11 136 та 9645 позицій) ретельно відібраних та детально систематизованих документів про історію, культуру, природу, політичне та господарське життя краю та якісним пошуковим апаратом.

Віддзеркалює діяльність закладів культури обласного підпорядкування в періодиці й щорічний інформаційний бюлетень «Культура Тернопільщини», започаткований у 2006 році. Видання висвітлює загальні питання культури, регіональної культурної політики, правових та економічних аспектів, упровадження нових форм і методів роботи.

Про творчий потенціал колективу свідчить друкована продукція, представлена в бібліографічному покажчику «Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека: 1939—2009 роки». Загалом фахівцями книгозбірні підготовлено понад 200 бібліографічних посібників.

Упродовж багатьох років важливим у діяльності обласної універсальної наукової бібліотеки як головного методичного центру області залишається моніторинг розвитку мережі публічних бібліотек, аналіз статистичної та фактичної інформації щодо різних аспектів діяльності книгозбірень області, консультативна та практична допомога книгозбірням, підвищення фахового рівня, видавнича діяльність, підтримка та розвиток корпоративних зв'язків тощо.

Впровадження в практику роботи бібліотек досягнень науково-технічного прогресу спонукало переглянути систему підвищення фахового рівня, зосередивши увагу на безперервній освіті. Враховуючи вимоги часу, кожен спеціаліст бібліотеки не лише має широкий світогляд і високу культуру, а й володіє комп'ютерними та інформаційними технологіями, у складній ситуації приймає виважені рішення, надає практичні поради та консультації на високому професійному рівні.

Четвертий рік поспіль при бібліотеці діє регіональний навчальний центр, створений за сприяння програми «Бібліоміст». У ньому пройшли навчання 783 бібліотекарі області. У 2013 році для підвищення кваліфікації бібліотекарів області вперше запроваджено дистанційне навчання з використанням інтернету та спеціально створеного сайту. 30 сільських бібліотекарів мали змогу підвищити свій фаховий рівень.

Рівень науково-дослідної діяльності бібліотеки можна простежити, ознайомившись з інформаційними бюлетенями «Соціологічна думка» та «Крізь призму соціології», започаткованими в 2002 році. Того ж року книгозбірня отримала відзнаку Міністерства культури та мистецтв України — почесний диплом III ступеня за краще наукове дослідження «Сільський бібліотекар у дзеркалі часу». Щорічні розвідки — це вивчення використання бібліотечного фонду, задоволення потреб користувачів, сучасний стан бібліотек.

У роки незалежності бібліотека стала центром професійної громадської роботи. Так у 1995 році з ініціативи провідних спеціалістів було створено Тернопільське обласне відділення Української бібліотечної асоціації (ТОВ УБА). ТОВ УБА в 2006 році набуло юридичного статусу. За роки становлення та розвитку президією та членами відділення зроблено багато хороших справ. Президія постійно займається розглядом проблем та наданням допомоги з питань правового та соціального захисту бібліотекарів, відстоюванням майнових прав бібліотек, підвищенням кваліфікації бібліотечних працівників області, активізацією професійної діяльності та розширенням членства УБА.

Активну підтримку серед бібліотекарів отримали обласні конкурси: «Моя бібліотека» (2006 р.), «Кращий бібліографічний покажчик» (2012 р.), «Бібліотека та місцева громада (матеріали з практики роботи публічних бібліотек Тернопільської області)» (2013 р.), «Краща бібліотечна рекламна продукція» (2014 р.).

Позитивну роль у покращенні стану бібліотек області та вирішенні проблемних питань відіграли громадські слухання «Сучасна бібліотека. Якою ми її бачимо?», що проходили впродовж 2013 року й були зініційовані Тернопільським обласним відділенням Української бібліотечної асоціації та підтримані департаментом культури, релігій та національностей Тернопільської обласної державної адміністрації, обласними бібліотеками.

Метою громадських слухань було вивчення думки та ставлення до бібліотек громади, представників влади та органів місцевого самоврядування, користувачів, водночас ознайомлення з новими інноваційними послугами та досягненнями в бібліотечній справі. Матеріали слухань та проблеми книгозбірень обговорювалися та висвітлювалися в ЗМІ. Результатом стало проведення в ряді бібліотек ремонту приміщень, перекриття дахів, придбання нових меблів та оновлення технічного оснащення на загальну суму 140 000 гривень.

Тернопільська ОУНБ — живий організм, який співпрацює з владою, видавництвами, авторами, книгарнями, молодіжними та громадськими організаціями; презентує творчі доробки місцевих поетів та прозаїків. Для різних категорій користувачів проводяться заходи з відзначення ювілейних дат історичних та політичних подій.

Декілька років спостерігаються творчі стосунки з Тернопільським осередком Наукового товариства ім. Шевченка. Читальний зал став місцем проведення пленарних засідань наукової сесії НТШ, а у фондах книгозбірні та електронному каталозі створено окрему колекцію книг, подарованих членами товариства.

Доброю справою є розміщення інформації на сайті бібліотеки, у розділі «Наші дарувальники», про підприємства, установи, організації, громадські інституції, посольства зарубіжних країн, благодійні фонди та громадян, які надавали бібліотеці вагому підтримку та благодійну допомогу книгами, технічними засобами, програмними продуктами та ін.

Вдалою була співпраця з Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за програмою «Глобальні Бібліотеки «Бібліоміст-Україна», меценатом якої виступив фонд Білла та Мелінди Гейтс. За п'ять років роботи за програмою публічні бібліотеки області отримали 270 комп'ютерів, з яких 150 знаходиться в сільських бібліотеках. До послуг користувачів — 90 безкоштовних інтернет-центрів (за програмою — 83), у т. ч. 55 — у сільських бібліотеках. Загальна сума коштів, отримана від грантової роботи, становить понад 1 000 000 грн.

Ось уже п'ятнадцятий рік бібліотека отримує вагому підтримку від відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні. Реалізовано проекти: «LIAP: інтернет для читачів публічних бібліотек» (з 2001 р. і до сьогодні), «Вікно

в Америку» (з 2004 р. і до сьогодні), забезпечення безкоштовного Wi-fi-доступу до інтернету (2010 р.).

Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека — це не лише фонди, користувачі та новітні технології, але й потужний, високопрофесійний колектив однодумців, що перебуває в постійному творчому пошуку та розвитку.

У різні роки тут працювали люди, для яких бібліотека була рідною домівкою, про благополуччя якої вони турбувалися та віддавали їй свої знання та енергію. Серед ветеранів не можна не згадати В. О. Ширшик, Г. І. Малахову, С. Я. Полонську, Д. Т. Саварин, Я. Ф. Петричко, Л. М. Махобей, Л. І. Пустовідко, Н. С. Мещерякову, С. Ф. Ковтуненко, М. Д. Майку, Н. К. Іванко, А. О. Ленчишин, І. П. Свистун, Г. С. Моліцьку, Т. М. Колевінську, В. С. Скрипець.

Покоління сучасних фахівців — це команда в розквіті творчих сил, яка завжди готова до нових пошуків, ініціатив та починань. Серед них слід назвати В. І. Раківського, Л. М. Козачок, К. В. Варенюка, О. П. Содомору, О. М. Гончарук, С. П. Юрчик, В. А. Чупрову, Н. В. Крещик, Л. О. Рюміну, Т. Д. Музику, Н. І. Білянську, Г. Й. Жовтко, О. М. Раскіну, Ю. І. Вайнер, Т. Е. Давиденко.

До творчого осередку сучасної бібліотеки варто віднести тих фахівців, які займались науковою роботою, працювали над перспективним плануванням, розробкою програм розвитку галузі, підвищенням якості обслуговування користувачів, залученням грантових коштів, підготовкою краєзнавчих бібліографічних покажчиків. Це О. Г. Ліскова, О. С. Гончарук, Т. П. Ковалькова, М. В. Пайонк, В. Я. Миськів, Г. І. Польова, Л. Б. Оленич, С. Т. Єрошенкова, О. Я. Проців.

Віддані бібліотечній справі та користуються заслуженим авторитетом спеціалісти М. Й. Вайшле, С. Й. Осуховська, Л. О. Шарун, О. В. Родинюк, Л. М. Герман, Н. Ю. Маскова, Л. М. Кульчицька, О. І. Алексєєва, Т. Ф. Монастирська, М. М. Гуменна, Н. В. Боднарець, О. О. Гавенко, Т. І. Сухова, Л. І. Соболевська, В. В. Романюк, М. І. Іванків, Н. М. Крицак, Ю. Є. Шергей.

Упродовж багатьох років колектив та окремі фахівці бібліотеки неодноразово нагороджувалися органами влади та місцевого самоврядування, Міністерством культури України, Кабінетом Міністрів України, Президентом України, Українською бібліотечною асоціацією.

Тож, крокуючи в ногу із часом, Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека, як головна публічна бібліотека краю, є безумовним лідером у наданні бібліотечних інформаційних послуг користувачам регіону та відповідає вимогам часу і потребам громади.